

IR STASYS SANTVARAS PERKOPE 70 SLENKSTI

Tai įvyko šiemet gegužės 27 dieną. Tokia proga tenka žiūrėti jau atgal į asmens gyvenimo ir darbų viršūnėles, kuriom galėtų įeiti į lietuviško gyvenimo istoriją. O Santvaras joje žymėtinas kaip rašytojas, kaip teatro darbuotojas, kaip kultūrinės veiklos organizatorius.

1. Redaktoriaus paskatintas rašyti apie Santvarą ir jo poeziją, imi nebepasitikėti sava atmintim ir vardus bei datas nori pasitikrinti iš naujausios antologijos *Lietuvių poezijos išėivijoje*. Tai pirma praktiška antologijos nauda. Tenka tik nustebti, kad tas vadinamasis „spaudos velniukas“ antologijoje žinias suvėlė kaip tik apie Santvarą. Santvaro gimimo datą „nelabasis“ nuslėpė. Sumaišė kažkaip ir poezijos rinkinių skaičių. Suabejojęs rinkiniais, kurie antologijoje priskirti prie poezijos žanro, tikrini *L. enciklopedijoje*, kur A. Gustaitis išsamiausiai ir autentiškiausiai apie Santvarą yra parašęs. Taip, *Saulytė* ir *Minių mylimoji* priklauso ne poezijos, bet dramos žanrui.

Dėl to „nelabojo“ painiavos kilo ir nepagrįsto viešo svarstymo: *Drauge* balandžio 22 Vytautas A. Jonynas, vertindamas antologiją, nusprendė: esą redaktoriaus K. Bra-

dūno ir St. Santvaro literatūriniai kriterijai skiriasi, o gal paties Santvaro literatūriniai kriterijai pasikeitė. Tokiam sprendimui viena iš prielaidų esąs faktas, kad tarp 18 Santvaro eilėraščių net 5 antologijoje esą iš rankraščių, kaip tai nurodyta antologijos pabaigoje: iš rankraščių paimti 5 eilėraščiai: „Naktis New Yorke“, „Lietus“, „Baltrušaitiškai“, „Mylia“ ir „Improvizacija“ (640 p.). Prielaida pasirodo, klaidinga, nes atvertęs paskutinį Santvaro poezijos rinkinį *Aukos taurę* (1962), ten randi pirmus keturis suminėtus eilėraščius: iš rankraščių, vadinasi, tas vienas paskutinis. Taigi V. A. Jonyno prielaida nėra teisinga, tačiau teisinga pati išvada: literatūriniai Santvaro ir Bradūno skoniai ar kriterijai skiriasi, kaip jie paprastai skiriasi skirtingose generacijose išaugusių žmonių.

2. Įprasta, kad nauja generacija ateina į gyvenimą veržliau, kovingiau, atmesdama ankstesnės generacijos įpratimus, nuvertindama jų darbus. Ne ką kitą, o patį Maironį nuvertino paskesnės generacijos atstovai; esą Maironio *Jau-nosios Lietuvos* poemoje nėra tautiškumo ženklų (B. Sruoga); esą Maironis kaip kūrėjas pasenęs, nusenęs (A. Venclova); esą belieka poetui tarti: Labanakt, Maironi! (Paparonis).

Pažymėtina, kad naujosios generacijos, išaugusios Vakaruose, nuvertinimo taikiniu labiausiai buvo pasirinktas St. Santvaras. Jo rinkinį *Laivai palaužtom burėm* (1945) naujosios generacijos atstovas *Tremtinių mokykloje* (1946) sutiko labai kandžiai, sarkastiškai (*Lietuvių literatūra svetur* davė suprasti, kad tas naujosios generacijos atstovas buvo A. Nyka-Niliūnas).

Naujai generacijai įsitvirtinus, jos atstovų kritika St. Santvaro atžvilgiu darėsi santūresnė. Ar dėl to, kad naujoji generacija pajuto ateinant kitą po savęs? Ar dėl to, kad Santvaro nauji rinkiniai rodės kitoki? Bet to rūstaus atšiaurumo jau nebebuvo.

3. Žinoma, Santvaras buvo kitoks nei jaunesnioji generacija. Lietuvių poezijos istorijoje jis yra tarpinis poetas tarp Kiršos, Putino, Sruogos kartos ir Aisčio, Brazdžionio, Miškinio. Santvaro pirmi eilėraščiai pasirodė 1921, o pirmas rinkinys *Saulėtekio maldos* 1924, tuo tarpu Putino pirmas rinkinys 1917, Kiršos 1918, Sruogos 1919, iš kitos pusės — Brazdžionio 1926, Miškinio 1928, Aisčio 1930.

Lietuvoje išleista *Lietuvių poezija* (I t.) Santvaro poeziją vadina „simbolizmo krypties artima“. Apibūdinta teisingai. Beliktų pridėti, kad Santvaro pirmiems rinkiniams itin būdinga miglotų, didingų vaizdų simbolika. Ilgainiui jie giedrėjo, gavo spalvas ir kontūrus. Riedėjo panašia kryptimi kaip ir Putino ar net Kiršos, bet Santvaro pasiliko didingo gamtinio charakterio vaizdai. O kur poetas prabyla tiesiogiai, ne vaizdais, ne kartą jis teatrališkai operuoja retorinėm kreipimosi, sušukimo figūrom.

Savo pergyvenimų turiniu Santvaras priklauso atsikuriančios, kūrybiškai augančios nepriklausomos Lietuvos patosui. Patoso, jausminio pakilimo buvo reikalinga jaunoji Lietuva. Be jo nebūtų galėjusi kovoti nepriklausomybės kovų; be jo nebūtų užsidegimo bei veržlumo kurti naujos valstybės institucijom bei jų veiklai beveik iš nieko. St. Santvaras, pats tų kovų savanoris, Klaipėdos išlaisvinimo kovotojas, kultūrinės veiklos organizavimo aktyvus dalyvis emociškai pergyveno ano meto patriotinius, visuomeninius įvykius. Ypačiai pergyveno su skausmu idealizmo konfliktą su tikrove valstybės ar asmens gyvenime. Jį slėgė ne gyvenimo prasmės, ne egzistencijos prasmės ieškojimai, bet idealų atsitrengimas į kasdienybę. Iš čia ir tas gausus eleginis, melancholinis tonas iki pakilaus šauksmo.

Atrodo, kartais pritrūkdavo reikiamos psichologinės distancijos tarp įvykio ir poeto, kad gyvenimiškas pergyvenimas virstų poetiniu pergyvenimu, ir tada eilėraštin įsipindavo konvenansiniai vaizdai bei posakiai. Ilgainiui, ypačiai

Aukos taurėje, tokią distanciją tarp savęs ir objekto surado. Turbūt tai bus turėjusi mintyje prof. V. Skrupskelytė, rašydama apie Santvaro poeziją: „Taip (subjektyviai) nusi-teikusių lietuvių lyrikų kiek mažiau subjektyvus yra Stasys Santvaras, nes savo vidinį pasaulį išsakydamas, jis neina iki visiško atvirumo, bet lieka santūrus, jausmą pridengia ar jo prasiveržimą kontroliuoja nuoseklia ir, palyginti, griežta forma, kartais paklusdamas klasinio grožio normoms. Jo lyrika dvelkia elegiška nuotaika, neišsipildžiusių troškimų liū-desiu, bet taip pat šiltu atvirumu kitam žmogui“ (*Lietuvių lite-ratūra svetur*, 10 p.).

4. L. enciklopedijoje A. Gustaitis aprašo St. Santvaro veiklą labai įvairiose srityse — žurnalistikoje, teatro kritikoje, valstybinėje tarnyboje, bet labiausiai Santvaras sutapęs su teatru: kaip operos solistas, kaip operos dramaturgas ir kalbos prižiūrėtojas, kaip dramos dramaturgas, kaip pagaliau Jaunimo teatro direktorius. Operos teatrui Santvaro žymė-tina duoklė, nors iš šalies nepastebima — operom libretų gamyba. Jis išvertė ar naujai pervertė apie 30 libretų. Jis parašė savų libretų *Pagirėnams*, *Eglei žalčių karalienei*, baletui *Sužadėtinei*; jau čia Amerikoje libretą operai *Danai*. Jis išvertė per šimtą arijų bei dainų. Jo kalbinės pataisos daug prisidėjo prie teatro lietuvių kalbos tarties gerėjimo.

Dramos repertuarui jis davė savų dramų. Jau 1926 B. Dauguvietis buvo įkėlęs į sceną Santvaro *Žvejų* dramą. Bet tada ji buvo labai simbolinė ir scenoje neišsilaikė. Tik vėliau jau 1941 perdirbta iš pagrindų, surrealistinta ta drama apie 50 kartų ėjo lietuviškoje scenoje, buvo išversta latvių ir estų sce-nai. Laikėsi ir jo komiška pjesė *Kaimynai*.

Tačiau kaip kūrėjas Santvaras visa savo prigimtimi vis tiek yra lyrikas.

5. Teatrui žymėtinas dar vienas Santvaro indėlis — jis pasirodė sumanus organizatorius, administratorius. Jis

atvedė į lietuvišką sceną naujų dramaturgų: J. Grušą, J. Jankų, L. Dovydeną.

Su organizatoriaus iniciatyva pasireiškė ir Vakaruose. Suorganizavo Vokietijoje Lietuvių rašytojų draugiją; suorganizavo pirmas premijas. Su Andriušiu, Brazdžioniu ir Gustaičiu organizavo lietuviškos literatūros vakarus tremtinių stovyklose. Amerikoje dienos reikalams tarnavo ir plunksna: rašė ilgesnę studiją apie Mykolą Vaitkų (*Aiduose*), lietuviškos dramos apžvalgą (*Lietuvių literatūra svetur*). Dabar taip pat neatitrūksta nuo visuomenės, lankydamasis su proginėmis paskaitomis ir už savo gyvenamo Bostono.

Visuomenės kultūriniame gyvenime aktyviai dalyvaujamas, Santvaras nėra išimtis iš dažno likimo, kuris ištinka „visuomenės tarnautojus“ — tos visuomenės smūgių, smūgių, kurių skaudumas priklauso jau nuo asmens jautrumo. Santvaras organizavo literatūrines premijas, bet pats niekad nebuvo premijuotas; organizavo rašytojų draugiją ir buvo jos pirmininkas Vokietijos laikais, o dabar nėra jo net tos draugijos narių eilėje.

Su tokiu „likimu“ tenka susigyventi tam, kuris nori būti naudingas savai visuomenei. Galima pasidžiaugti, kad Santvaras tebesijaučia visuomenei naudingas ir kad 70 metai nei jo energijai, nei jo nuotakai nėra slenkstis, kuris verčia sustoti ir pasakyti: gana, pakaks...